

“ชีวิตผู้ข้า” ตัวตนกับบริบททางประวัติศาสตร์
ในอัตชีวประวัติของมหาสิลา วีระวงส์¹
“Sivid Phukha” Self and Historical Context
in the Autobiography of Maha Sila Viravong

ธีรพล บัวกระโทก²

Theerapol Buakratok

Received: March 5, 2024/ Revised: May 31, 2024/ Accepted: July 15, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษางานเขียนประเภทอัตชีวประวัติเรื่อง *ชีวิตผู้ข้า อัตชีวประวัติ My Life Autobiography* พุทธทำนาย 16 ข้อ และกลอนลำ แต่งในช่วงปี พ.ศ. 2487 ของมหาสิลา วีระวงส์ นักเขียน นักค้นคว้า และกวีคนสำคัญของลาว ซึ่งพิมพ์ในปี 2004 โดยใช้แนวคิดเรื่องการนำเสนอตัวตนหลายรูปแบบของผู้เขียนในงานเขียนประเภทอัตชีวประวัติของซิโดนี สมิธและจูเลีย วัตสันมาเป็นแนวทางในการศึกษา การศึกษานี้พบว่า มหาสิลาเลือกกล่าวถึงเรื่องราวความทรงจำและประสบการณ์ในอดีต เพื่อนำเสนอตัวตนที่สอดคล้องหรือไม่ขัดแย้งกับกระแสความคิดทางการเมืองในบริบทของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอุดมการณ์ทางการเมืองหลายฝ่ายที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและการทำงานของมหาสิลา *ชีวิตผู้ข้า* เสนอภาพตัวตนของมหาสิลาในสี่รูปแบบ ได้แก่ ตัวตนทางประวัติศาสตร์ ตัวตนในฐานะผู้เล่าเรื่อง ตัวตนที่ถูกบอกเล่า และตัวตนในอุดมคติ ตัวตนที่สำคัญและเป็นสิ่งที่มหาสิลามุ่งนำเสนอคือตัวตนในอุดมคติ ซึ่งได้แก่มหาสิลาในฐานะชายที่เติบโตขึ้นมาในชุมชนวัฒนธรรมลาวในภาคอีสานของสยาม มหาสิลาที่มีสำนึกเกี่ยวกับสถานะของตนเองอัน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต เรื่อง “การก่อรูปทางความคิดชาตินิยมลาวของ มหาสิลา วีระวงส์ ในบริบทสังคมไทย” ได้รับการอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2566)

² นิสิตบัณฑิตศึกษา, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Graduate Student, Department of History, Faculty of Arts, Chulalongkorn University), Email: Theerapol.bn@gmail.com

นำไปสู่ความเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจนำของไทย และท้ายที่สุดคือมหาสิลาที่อุทิศตนทำงานเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมลาว ซึ่งทั้งหมดนี้ได้กลายเป็นคำอธิบายต่อบทบาทและสถานะของมหาสิลาในช่วงเวลาที่เขียนอัตชีวประวัติขึ้นนี้ขึ้นในทศวรรษที่ 1960 และ 1970

คำสำคัญ: มหาสิลา วีระวงส์ ชีวิตผู้เข้า อัตชีวประวัติลาว ตัวตนของผู้เขียนอัตชีวประวัติ

Abstract

This article examines the autobiographical writings of Maha Sila Viravong, a renowned writer, researcher, and poet from Laos, specifically focusing on his work titled *Sivid Phukha My Life Autobiography, Buddhist Prediction and Poems from the '40s*, published in 2004. The study applies Sidonie Smith and Julia Watson's concept of multiple representations of the writer's self in autobiographical writing as a framework. It reveals that Maha Sila chooses to recount memories and experiences to portray a consistent self-image amidst the political conflicts that shaped his life and work. *Sivid Phukha* portrays Maha Sila's self in four distinct forms: historical self, narrating self, narrated self, and ideological self. Of particular significance is Maha Sila's ideological self, which presents him as a product of the Lao cultural community in northeastern Siam. This self-awareness informed his resistance against Thai hegemony and his dedication to the revitalization of Lao culture. These portrayals encapsulate Maha Sila's roles and status during the writing of his autobiography in the 1960s and 1970s.

Keywords: Maha Sila Viravong, Sivid Phukha, Autobiography of Laos, Self of writer's autobiography

บทนำ

ช่วงปลายทศวรรษ 1960 – ต้นทศวรรษ 1970 งานเขียนประเภทชีวประวัติ (Biography) ซึ่งเป็นงานเขียนที่ผู้เขียนแต่งขึ้นเพื่อบอกเล่าถึงเรื่องราวประวัติชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเริ่มปรากฏให้เห็นในลาว รวมถึงงานเขียนประเภทอัตชีวประวัติ (Autobiography) ที่ผู้เขียนบอกเล่าเรื่องราวของตนเองก็เริ่มมีขึ้นลาวด้วยเช่นกัน แม้ส่วนมากจะยังคงเป็นเรื่องราวของกษัตริย์และชนชั้นสูง แต่งานเขียนชีวประวัติก็เริ่มกลายเป็นพื้นที่สำหรับการบอกเล่าเรื่องราวชีวิตของสามัญชนคนธรรมดาของลาวมากขึ้น (Mattariganond, 2014: 31-32) กระทั่งภายหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปี 1975 งานเขียนชีวประวัติในลาวยิ่งกลายเป็นพื้นที่สำหรับการนำเสนอเรื่องราวของผู้นำทางการเมืองและบุคคลทั่วไปต่อสาธารณะ โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับขบวนการปฏิวัติ และมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากหลังการดำเนินนโยบายเปิดกว้างทางเศรษฐกิจและการเมืองหรือที่เรียกว่านโยบาย “จีนตนาการใหม่” ของรัฐบาลลาว นับจากกลางทศวรรษ 1980-2010 (Mattariganond, 2014: 184-186) ซึ่งในช่วงเวลานี้ปรากฏให้เห็นงานเขียนชีวประวัติของลาวที่น่าสนใจหลายชิ้น หนึ่งในนั้นคืออัตชีวประวัติของมหาสิลา วีระวงส์ (1905-1987) นักเขียน นักค้นคว้า และกวีคนสำคัญ ผู้สร้างผลงานทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อสังคมลาว

ในปี 2004 เนื่องในวาระครบรอบ 100 ปีชาตกาลของมหาสิลา ได้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเพื่อแสดงการรำลึก กิจกรรมที่สำคัญคือการจัดตั้งหอสมุดมหาสิลา วีระวงส์ ณ สวนไผ่พันกอ นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อเก็บรวบรวมรักษาสถาปัตยกรรมของมหาสิลา ทั้งต้นฉบับลายมือและพิมพ์ดีด รวมถึงผลงานที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว ในวาระเดียวกันนี้ยังมีการจัดพิมพ์อัตชีวประวัติของมหาสิลาขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนธันวาคม 2004 โดยใช้ชื่อหนังสือว่า *ชีวิตผู้ข้า อัตชีวประวัติ My Life Autobiography พุทธทำนาย 16 ข้อ และกลอนลำแต่งในช่วงปี พ.ศ. 2487* (Viravong, 2004) หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็นสองส่วนหลักคือ ส่วนที่เป็นอัตชีวประวัติพิมพ์เป็นสองภาษาคือภาษาลาวตามต้นฉบับเดิมและภาษาอังกฤษที่แปลจากภาษาลาวเรียงสลับหน้ากันไป อีกส่วนหนึ่งเป็นผลงานการประพันธ์บางชิ้นของมหาสิลา ได้แก่ กลอนลำทางสั้นเรื่องพระพุทเจ้าแก้ความฝันของพระยาปัทมเสน (พระเจ้าปเสนทิโกศล) 16 ข้อ และกลอนลำเรื่องต่าง ๆ เช่น กลอนเกี้ยว กลอนถามข่าว กลอนแก้เขาลามข่าว กลอนเดินดง และกลอน

เที่ยวป่าป็นผา นอกจากนี้ ยังมีการนำความเรียงแสดงการรำลึกถึงมหาสילהของบรรดาญาติมิตรมาจัดพิมพ์ไว้ด้วย

อัตชีวประวัติของมหาสילהบอกเล่าเรื่องราวชีวิตของมหาสילהนับตั้งแต่เกิดที่ภาคอีสานของสยามในปี 1905 ไปจนถึงสิ้นสุดลงที่การเข้ารับตำแหน่งที่ปรึกษาวิชาการในคณะกรรมการค้นคว้าวิทยาศาสตร์และการศึกษา กระทรวงศึกษา ภายหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปี 1975 อัตชีวประวัตินี้สามารถแบ่งได้เป็นสองตอน โดยตอนแรกคือเรื่องตั้งแต่เกิดไปจนถึงปี 1949 เรื่องราวในตอนนี้มีรายละเอียดค่อนข้างมาก มีการบรรยายถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และธรรมเนียมท้องถิ่น ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของมหาสילהอย่างละเอียด ส่วนตอนที่สองคือหลังปี 1949 ไปจนถึงปี 1975 ตอนนี้นำข้อมูลเพียงปีและตำแหน่งงาน โดยไม่ได้มีรายละเอียดมากนัก

ความแตกต่างนี้เป็นผลมาจากต้นฉบับอัตชีวประวัติของมหาสילהที่มีที่มาจากต้นฉบับสองชิ้น ซึ่งดวงเดือน บุญยาว บุตรสาวของมหาสילהและหนึ่งในบรรณาธิการหนังสือเรื่อง *ชีวิตผู้ซำ* เป็นผู้รวมเนื้อหาจากต้นฉบับทั้งสองชิ้นนี้เข้าไว้ด้วยกัน โดยรักษาสำนวนและวิธีการเขียนของมหาสילהเอาไว้ตามต้นฉบับเดิม ดวงเดือนสันนิษฐานว่ามหาสילהเขียนต้นฉบับชิ้นแรกขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 1960 พร้อมกับการเขียนพระประวัติของเจ้าเพชรราช รัตนวงศา ผู้นำทางการเมืองคนสำคัญของลาว ซึ่งต่อมามีการตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อปี 1996 ในชื่อเรื่อง *เจ้ามหาอุปราชเพชรราช* ส่วนต้นฉบับอัตชีวประวัติของมหาสילהอีกชิ้นหนึ่งสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 1960 โดยมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับฉบับแรกแต่มีรายละเอียดน้อยกว่า (Viravong, 2004: 9-10)

อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานของดวงเดือนดูจะไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาของเรื่องราวทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ใน *ชีวิตผู้ซำ* ซึ่งมีเนื้อหาสิ้นสุดลงในปี 1975 จึงเป็นไปได้ว่ามหาสילהเขียนเรื่องชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนถึงปี 1949 ในช่วงทศวรรษ 1960 ส่วนเรื่องระหว่างปี 1950-1975 เป็นส่วนที่เขียนเพิ่มเติมเรื่อยมาจนกระทั่งถึงแก่กรรม โดยที่ยังไม่ได้มีการลงรายละเอียดของเรื่องราว หรืออาจเป็นความตั้งใจของมหาสילהเองที่จะไม่กล่าวถึงเรื่องราวในช่วงเวลานี้โดยละเอียด

ชีวิตผู้ซำ เป็นหนึ่งในอัตชีวประวัติของลาวซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก และยังไม่มีการศึกษาในทางวิชาการอย่างจริงจัง ควรกล่าวด้วยว่า การศึกษางานเขียนอัตชีวประวัติของลาวก็ยังมีอยู่ไม่มากนัก ผลงานสำคัญชิ้นหนึ่งคือ *งานเขียนทางประวัติศาสตร์ประเภทชีวประวัติในลาว ค.ศ. 1975-2010: สถานภาพความรู้* ของดาร์เร็น เมตตาริกานนท์ ซึ่งรวบรวมและ

ศึกษางานเขียนประเภทชีวประวัติของลาว รวมถึงงานเขียนอัตชีวประวัติได้ด้วย ดารารัตน์ ได้จัดให้อัตชีวประวัติของมหาสิลาเรื่อง *ชีวิตผู้ช้า* อยู่ในกลุ่มงานเขียนประเภทชีวประวัติของปัญญาชนลาวที่ปรากฏขึ้นมาในยุคจินตนาการใหม่ โดยอิงจากปีที่ *ชีวิตผู้ช้า* ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกคือปี 2004 (Mattariganond, 2014: 174-178) อย่างไรก็ตาม ผลงานชิ้นนี้มุ่งสำรวจสถานภาพความรู้เกี่ยวกับงานเขียนประเภทชีวประวัติของลาว จึงเป็นแต่เพียงการแนะนำงานเขียนอัตชีวประวัติเรื่อง *ชีวิตผู้ช้า* โดยกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการเขียนและเนื้อหาโดยสังเขป แต่ยังไม่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ในรายละเอียด โดยเฉพาะบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่มหาสิลาเขียน *ชีวิตผู้ช้า* ขึ้นคือช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 ซึ่งมีผลต่อการนำเสนอตัวตนของมหาสิลาในอัตชีวประวัติชิ้นนี้

การศึกษาวเคราะห์งานเขียนประเภทอัตชีวประวัติของลาวที่เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้นเห็นได้จากบทความของชัยรัตน์ พลมุข เรื่อง *Life in a Time of Turmoil: Re-reading Colonialism and Nationalism in Autobiographies of Postwar Lao Intellectuals* ที่ศึกษาอัตชีวประวัติของปัญญาชนลาวสามรายคือ เจ้าเพชรราช รัตนวงศา กระต่าย โดนสโสฤทธิ์ และสมจิน จิน ซึ่งเป็นบุคคลที่เคยทำงานใกล้ชิดกับระบอบอาณานิคมฝรั่งเศส ก่อนที่จะมีส่วนร่วมในความเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมลาว (Polmuk, 2014: 2) ชัยรัตน์ใช้แนวทางของซิโดนี สมิธ (Sidonie Smith) และจูเลีย วัตสัน (Julia Watson) ในหนังสือเรื่อง *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives* เป็นแนวทางในการศึกษางานเขียนประเภทอัตชีวประวัติ ในฐานะที่เป็นกระบวนการนำเสนอภาพตัวตน (representation of the self) ของผู้เขียนที่ถูกจัดวางลงในห้วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งตัวตนดังกล่าวอาจมีได้หลายรูปแบบ โดยที่ผู้เขียนจะคัดเลือกประสบการณ์ชีวิตและการระบุอัตลักษณ์ทางสังคมของตนเองผ่านการบอกเล่าเรื่องราวส่วนตัว (Smith & Watson, 2010: 18)

นอกจากนี้ การบอกเล่าเรื่องราวในอัตชีวประวัติยังมักจะทับซ้อนกันระหว่างการกระทำเชิงจินตนาการต่อความทรงจำและการกระทำเชิงวาทศิลป์ของผู้เขียน ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์ การให้เหตุผล การพิจารณา การตัดสิน และการชักใช้โลเลียง ซึ่งทั้งหมดนี้คือความพยายามของผู้เขียนอัตชีวประวัติที่โน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตามเรื่องราวประสบการณ์ในแบบฉบับของตนเอง (Smith & Watson, 2010: 7) กล่าวได้ว่า งานเขียนอัตชีวประวัติเป็นพื้นที่ที่ผู้เขียนประกอบสร้างตัวตนของตนเองขึ้นใหม่ผ่านการกระทำต่อความทรงจำของผู้เขียน

ด้วยแนวทางการศึกษาดังกล่าว ชัยรัตน์ชี้ให้เห็นว่า งานเขียนอัตชีวประวัติของปัญญาชนลาวสามารถข้างต้นนั้นมีการเลือกจดจำเหตุการณ์และการตีความประสบการณ์ต่าง ๆ ในอดีต เพื่อนำเสนอภาพตัวตนแบบใหม่ของปัญญาชนลาวเหล่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับสถานะของพวกเขาในช่วงเวลาที่เขียนอัตชีวประวัติของตนเองขึ้น (Polmuk, 2014: 36) ทั้งนี้ เป็นผลมาจากกระแสความคิดชาตินิยมต่อต้านอาณานิคมและความคิดคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีพลังอย่างสูงในสังคมลาวช่วงปลายทศวรรษ 1950 ไปจนถึงต้นทศวรรษ 1970 และส่งอิทธิพลต่อการเขียนอัตชีวประวัติของปัญญาชนลาวเหล่านั้น การบอกเล่าเรื่องราวชีวิตและการอธิบายการกระทำในอดีตจึงเป็นไปในทางที่สอดคล้องกับกระแสความคิดดังกล่าว (Polmuk, 2014: 3)

ซึ่งกระแสความคิดชาตินิยมต่อต้านอาณานิคมและความคิดคอมมิวนิสต์ก็ส่งอิทธิพลต่อการอธิบายตัวตนในอัตชีวประวัติของมหาสิลาด้วยเช่นกัน แต่ต่างกันตรงที่มหาสิลาเลือกใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ในอัตชีวประวัติสำหรับการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตของตนเองที่มีประสบการณ์กับสังคมนิยม โดยผ่านการตีความใหม่และการให้คำอธิบายตัวตนที่สอดคล้องไปกับกระแสความคิดในสังคมลาวดังกล่าว ทั้งนี้ เนื่องจากมหาสิลามีภูมิหลังอันใกล้ชิดกับสังคมนิยมก่อนที่จะตัดสินใจย้ายมาใช้ชีวิตและทำงานอยู่ในลาวเป็นการถาวร การให้คำอธิบายตัวตนผ่านงานเขียนอัตชีวประวัติจึงเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับสถานะของมหาสิลาในช่วงเวลาที่เขียนอัตชีวประวัติของตนเองขึ้น ด้วยเหตุนี้ อัตชีวประวัติของมหาสิลาเรื่อง *ชีวิตผู้ข้า* จึงมีความน่าสนใจที่จะหยิบยกมาศึกษาวิเคราะห์ในฐานะปัญญาชนลาวผู้หนึ่งที่มีประสบการณ์ต่างออกไป

“ผู้ข้า” อันหลากหลายในอัตชีวประวัติ

ใน *ชีวิตผู้ข้า* มหาสิลาเลือกใช้สรรพนามแทนตนเองว่า **ຜູ້ຂ້າ** หากสืบค้นในพจนานุกรมภาษาลาวของคณะกรมการวรรณคดี (1960) ซึ่งรวบรวมและเรียบเรียงโดยมหาสิลาในเวลาที่ดำรงตำแหน่งเลขานุการกรมการวรรณคดี อันเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลทางด้านภาษาและวัฒนธรรมในยุคพระราชอาณาจักรลาว จะไม่พบการนิยามหรือการให้ความหมายของคำว่า **ຜູ້ຂ້າ** โดยตรง แต่ให้ความหมายของคำว่า **ຜູ້** ไว้ว่า “น. คน (ผู้ใด = คนใด)” (Viravong, 1960: 192) ซึ่งการสะกดคำว่า **ຜູ້** เช่นนี้ไม่ปรากฏการใช้งานในภาษาลาวปัจจุบันแล้ว แต่จะใช้คำว่า **ຜູ້** ในความหมายเดียวกันแทน (Lao Academy of Social Sciences, 2012: 660) ดังปรากฏใน *พจนานุกรมภาษาลาว* ของสถาบันวิทยาศาสตร์สังคม

แห่งชาติ ซึ่งนับเป็นพจนานุกรมฉบับทางการของลาวภายหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่วนคำว่า *ຂ້າ* มีหลายความหมาย หนึ่งในนั้นคือ “ส. เป็นคำแทนชื่อของผู้พูด ดัง: ข้า, ข้าพเจ้า, ข้าพระบาท.” (Viravong, 1960: 33) รวมความแล้วอาจแปลคำว่า *ຜູ້ຂ້າ* เป็นภาษาไทยได้ว่า ตัวข้าพเจ้า แต่ในบทความนี้จะใช้การถอดอักษรคำว่า *ຜູ້ຂ້າ* ในภาษาลาวเป็น *ผู้ข้า* ในภาษาไทย เพื่อรักษาสำนวนการเขียนของมหาสิลา

ซิโดนี สมิธและจูเลีย วัดสันซีชี้ให้เห็นว่า สรรพนามบุรุษที่หนึ่งในงานเขียนประเภทอัตชีวประวัตินั้นสื่อถึงตัวตนของผู้เขียนได้ในหลายลักษณะ ลักษณะแรกคือ ตัวตนที่แท้จริงหรือตัวตนทางประวัติศาสตร์ (The “Real” or Historical “I”) หมายถึง ตัวตนที่แท้จริงของผู้เขียนในฐานะบุคคลทางประวัติศาสตร์ เป็นผู้เขียนที่มีตัวตนอยู่จริง ณ เวลาและสถานที่หนึ่ง ๆ ซึ่งมีความสลับซับซ้อนของเหตุการณ์มากกว่าเรื่องราวที่ผ่านการบอกเล่า ดังนั้น ผู้อ่านจึงไม่อาจเข้าถึงตัวตนนี้ผ่านการอ่านอัตชีวประวัติของผู้เขียนได้ ลักษณะที่สอง ตัวตนในฐานะผู้เล่าเรื่อง (The Narrating “I”) เป็นตัวตนของผู้เขียนที่กำลังมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่านโดยตรง ในฐานะผู้เล่าเรื่องราวของตนเองย้อนกลับไปในอดีต ลักษณะที่สาม ตัวตนที่ถูกบอกเล่า (The Narrated “I”) เป็นตัวตนของผู้เขียนในฐานะตัวเอกหรือศูนย์กลางของเรื่องราวในอดีต เป็นตัวตนที่ถูกเลือกนำมาบอกเล่าและสร้างเรื่องราวขึ้นจากความทรงจำของผู้เขียน ซึ่งบางครั้งอาจมีการเสริมแต่งด้วยถ้อยคำหรือทัศนคติของผู้เขียนในช่วงเวลาที่เขียนอัตชีวประวัติขึ้น และลักษณะสุดท้ายคือ ตัวตนในอุดมคติ (The Ideological “I”) เป็นตัวตนของผู้เขียนในอดีตที่ได้รับการบอกเล่าภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวผู้เขียนในขณะที่เขียน ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นตัวตนที่ผู้เขียนมุ่งนำเสนอต่อผู้อ่านผ่านงานเขียนอัตชีวประวัติ (Smith & Watson, 2010: 71-78)

ด้วยตัวตนที่หลากหลายของผู้เขียนเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านต้องใช้วิจารณญาณในการอ่านอัตชีวประวัติ เนื่องจากงานเขียนประเภทอัตชีวประวัติไม่ใช่ผลงานที่ปรากฏแต่เพียงข้อเท็จจริง แต่ยังเต็มไปด้วยการเลือกสรรความทรงจำที่จะนำมาบอกเล่า การตีความประสบการณ์ในอดีตใหม่อีกครั้ง และการสร้างคำอธิบายให้กับตัวตนในอดีตจากมุมมองของผู้เขียนในเวลาที่ยืนยันชีวประวัติขึ้น อัตชีวประวัติจึงเต็มไปด้วยตัวตนอันหลากหลายของผู้เขียน ซึ่ง *ชีวิตผู้ข้า* ก็เป็นอัตชีวประวัติที่มุ่งนำเสนอตัวตนอันหลากหลายของมหาสิลาด้วยเช่นกัน เห็นได้ตั้งแต่การใช้สรรพนาม *ผู้ข้า* แทนตนเองของมหาสิลาตั้งแต่ชื่อหนังสือไปจนถึงเนื้อหาตลอดทั้งเรื่อง ด้วยเหตุนี้ แนวทางการศึกษาวิเคราะห์ตัวตนรูปแบบต่าง ๆ ของ

ผู้เขียนในอัตชีวประวัติจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจตัวตนของมหาสิลา ที่ต้องการนำเสนอต่อผู้อ่านผ่านงานเขียนอัตชีวประวัติเรื่อง *ชีวิตผู้ชั่ว*

ตัวตนทางประวัติศาสตร์: ตำแหน่งแห่งที่ของ “ผู้ชั่ว” ในหน้าประวัติศาสตร์

มหาสิลาเกิดที่บ้านหนองหมื่นถ่าน ซึ่งปัจจุบันอยู่ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย เมื่อปี 1905 และใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในวัยเยาว์ที่บ้านเกิด เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นกับขบวนการในคณะสงฆ์สยาม ทำให้มหาสิลาได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาตามหัวเมืองใหญ่หลายเมืองในภาคอีสาน ก่อนที่จะมาจำพรรษาเพื่อศึกษาปริยัติธรรมที่วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ กระทั่งสอบได้เปรียญธรรมห้าประโยคและมีค่านำหน้าชื่อว่า “มหา” ต่อมาในปี 1929 มหาสิลาเดินทางไปยังเวียงจันทน์ ก่อนที่จะตัดสินใจลาสิกขาบทเพื่อใช้ชีวิตและเริ่มต้นทำงานทางด้านวัฒนธรรมในลาว จนกระทั่งเกิดกรณีพิพาทอินโดจีนขึ้นในปี 1941 มหาสิลาจึงกลับเข้ามาในประเทศไทยอีกครั้งในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง ในช่วงเวลานั้นมหาสิลา ยังคงทำงานทางด้านวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชของลาวในขบวนการลาวอิสระ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองอีสานโดยเฉพาะกลุ่มเสรีไทย

กระทั่งสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงในปี 1945 ลาวอิสระก็ตั้งรัฐบาลขึ้นที่เวียงจันทน์พร้อมทั้งยืนยันเอกราชของลาว ซึ่งเป็นแนวทางที่ขัดแย้งกับกษัตริย์ลาวหลวงพระบางที่ยังคงต้องการประนีประนอมอำนาจกับฝรั่งเศส รัฐบาลลาวอิสระมีอำนาจอยู่ในช่วงเวลาสั้น ๆ ก่อนที่ฝรั่งเศสจะกลับมาปกครองลาวอีกครั้งในปี 1946 เป็นเหตุให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐบาลลาวอิสระรวมถึงมหาสิลาต้องลี้ภัยกลับเข้ามาในประเทศไทยอีกครั้ง หลังจากนั้นไม่นานฝรั่งเศสก็ได้สถาปนาพระราชอาณาจักรลาวภายใต้ร่มธงสหภาพฝรั่งเศส (Union française) ขึ้น มหาสิลา ยังคงพำนักอยู่ในประเทศไทย กระทั่งเกิดรัฐประหารขึ้นในเดือนพฤศจิกายน 1947 ซึ่งทำให้รัฐบาลพลเรือนที่สนับสนุนลาวอิสระหมดอำนาจลง การจับตามองความเคลื่อนไหวและปราบปรามนักการเมืองอีสานที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นทำให้มหาสิลาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองอีสานต้องลี้ภัยอีกครั้งในปลายปี 1948 แต่ทว่าครั้งนี้ต่างออกไปเพราะเป็นการลี้ภัยจากไทยสู่ลาว จากนั้นมามหาสิลาก็ก้าวเข้ามาในหน่วยงานราชการหลายแห่งของลาวและผลิตผลงานทางด้านวัฒนธรรมลาวออกมาเป็นจำนวนมาก กระทั่งถึงแก่กรรมในปี 1987

แม้ว่าจะมีเรื่องราวเกิดขึ้นกับชีวิตของมหาสิลามากมายหลังจากที่ตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ในลาวเป็นการถาวร แต่ *ชีวิตผู้ชั่ว* ไม่กล่าวถึงหรือไม่ลงรายละเอียดของเหตุการณ์ใน

ช่วงเวลาดังกล่าว แต่กลับอัดแน่นไปด้วยรายละเอียดของเหตุการณ์ชีวิตตั้งแต่เกิดมาถึงปี 1949 ดวงเดือนมองว่าการที่มหาสิลาไม่ได้ให้รายละเอียดของเหตุการณ์ในชีวิตมากนักในช่วงเวลาหลังจากปี 1949 นั้น “อาจเป็นเพราะท่านเห็นว่า พวกลูก ๆ เติบโตใหญ่ ได้รู้ได้เห็น และเข้าใจในสิ่งที่ท่านทำแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องเขียนละเอียด อย่างนี้ก็เป็นได้” (Viravong, 2004: 14)

แต่กระนั้นหากพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ลาวในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สันนิษฐานว่ามหาสิลาเขียนอัตชีวประวัติส่วนแรกคือตั้งแต่เกิดมาจนถึงปี 1949 ก็จะต้องพบว่า ช่วงเวลาดังกล่าวเต็มไปด้วยความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองต่างกัน สิ่งนี้อาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้มหาสิลาหลีกเลี่ยงที่จะให้รายละเอียดในอัตชีวประวัติของตนเองหลังจากปี 1949 เป็นต้นมา แม้ว่ามหาสิลาจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองโดยตรงและหันไปทุ่มเทให้กับการทำงานทางด้านวัฒนธรรมลาวก็ตาม แต่ก็ไม้อาจหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางความคิดที่มีเหตุมาจากอุดมการณ์ทางการเมืองไปได้

ดารา กันละยา บุตรสาวอีกคนหนึ่งของมหาสิลาได้ให้ภาพความขัดแย้งทางความคิดระหว่างมหาสิลา กับหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมลาวในยุคพระราชอาณาจักรไว้ อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงอักษรวิธีในภาษาลาวที่แตกต่างกัน ในปี 1949 รัฐบาลพระราชอาณาจักรลาวได้ออกพระราชโองการเลขที่ 10 เพื่อกำหนดอักษรวิธีภาษาลาวขึ้นใหม่ โดยไม่ยอมรับแนวทางการเพิ่มตัวอักษรลาวให้ครบตามพยัญชนะวรรณในภาษาบาลีตามข้อเสนอของพุทธบัณฑิตสภาจันทบุรีที่มหาสิลามีส่วนร่วมสำคัญในการผลักดันในช่วงทศวรรษ 1930 แม้ว่ามหาสิลาที่กลับมาทำงานทางด้านวัฒนธรรมลาวอีกครั้งจะยอมโอนอ่อนต่อหลักการใหม่นี้ แต่มหาสิลาก็ยังคงยึดมั่นในแนวคิดเดิมของตนเอง กระทั่งถูกกดดันให้ลาออกเป็นข้าราชการบำนาญก่อนถึงเกณฑ์เกษียณอายุราชการ หลังจากนั้น มหาสิลาก็ยังคงมุ่งมั่นเสนอหลักการของตนเองผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาภาษาลาวให้สามารถใช้งานได้อย่างสะดวกสบายและเข้าใจง่าย แต่มีหลักเกณฑ์และมาตรฐานที่สามารถเทียบเคียงกับภาษาอื่นได้ (Viravong, 2004: 77-79) จนเป็นที่ไม่พอใจของหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมของลาวในช่วงเวลานั้น

เอจิ มิราชิม่า (Eiji Murashima) ชี้ให้เห็นความกังวลของชนชั้นนำลาวที่มีต่อบุคคลที่มีพื้นเพจากภาคอีสานของไทยที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองในลาว โดยบุคคลเหล่านั้นถูกมองด้วยสายตาหวาดระแวงว่าอาจเข้ามาเป็นตัวแทนของรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่มี

เป้าหมายแฝงในการผนวกรวมลาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทย แม้กระทั่งผู้นำลาวในกลุ่มลาวอิสระที่มหาสิลาเข้าไปมีส่วนร่วมก็อาจมีมุมมองดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นในการจัดตั้งรัฐบาลลาวอิสระเมื่อปี 1945 ที่มหาสิลาและบุคคลจากภาคอีสานของไทยหลายคนซึ่งเข้าไปมีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ครั้งนั้น กลับไม่ได้รับตำแหน่งทางการเมืองระดับสูงใด ๆ มากไปกว่าการทำงานเบื้องหลังในตำแหน่งที่ปรึกษาเท่านั้น (Murashima, 2015: 144)

ยิ่งไปกว่านั้น การไม่ยอมรับหรือความไม่ไว้วางใจบุคคลจากภาคอีสานยังมีประเด็นในทางวัฒนธรรมเป็นเหตุผลที่สำคัญด้วย การไม่ยอมรับอักขรวิธีภาษาลาวที่มหาสิลาเสนอนั้นไม่ได้เป็นเพียงความคิดเห็นที่แตกต่างกันในทางหลักวิชาการ แต่ยังมาจากการบ่งชี้ทางการเมือง เนื่องจากข้อเสนอของมหาสิลาได้รับการตีความว่าเป็นความพยายามในการนำรูปแบบอักขรวิธีในภาษาไทยมาใช้โดยตรงตัว ซึ่งขัดกับแนวทางของรัฐบาลพระราชอาณาจักรลาวที่ต้องการสร้างวัฒนธรรมลาวที่ไม่เชื่อมโยงกับไทย อันเป็นแนวทางที่ฝรั่งเศสริเริ่มไว้และลงมือปฏิบัติในสมัยอาณานิคม (Ivarsson, 2008: 134-136)

ในภาพที่กว้างไปกว่านั้น การที่มหาสิลาไม่ได้รับการยอมรับมากนักจากทางการลาวในยุคพระราชอาณาจักรอาจมาจาก “ความเป็นไทย” ของเขา มีความเป็นไปได้ว่าไม่ได้รับความยอมรับนั้นมาจากภูมิหลังที่ใกล้ชิดกับสังคมไทย ทั้งการเกิดในดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจปกครองของราชสำนักสยาม และทางความคิดจากการที่มหาสิลาผ่านการศึกษาในคณะสงฆ์สยามมาเป็นเวลานาน และหลังจากนั้นมาในยุคพระราชอาณาจักรลาว ถึงแม้ว่าผลงานของมหาสิลาจะมีคุณูปการต่อสังคมลาวอย่างยิ่ง แต่มหาสิลากลับไม่เคยได้รับตำแหน่งทางการเมืองหรือตำแหน่งทางราชการระดับสูงแต่อย่างใด ความเป็นคนลาวที่เกิดฝั่งขวาแม่น้ำโขงหรืออีกนัยหนึ่งคือคนไทยอีสาน เป็นเหตุให้มหาสิลาต้องนำเสนอการตีความประสบการณ์ในอดีตใหม่อีกครั้งในอัตชีวประวัติของตนเอง โดยเฉพาะประสบการณ์ที่มีอย่างใกล้ชิดกับสังคมไทย เพื่อสร้างคำอธิบายตัวตนใหม่ต่อสายตาผู้อ่านชาวลาว

ชีวิตผู้ช้ำ ในฐานะงานเขียนอัตชีวประวัติของมหาสิลา จึงเป็นพื้นที่ที่มหาสิลาใช้ในการบอกเล่าเรื่องราวจากความทรงจำในอดีต โดยเฉพาะประสบการณ์กับสังคมไทยที่ดูเหมือนว่ามหาสิลาจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ซึ่งเรื่องราวเหล่านั้นได้ผ่านการคัดเลือกและการตีความใหม่ เพื่อสร้างคำอธิบายตัวตนที่สอดคล้องต่อบริบทในช่วงเวลาที่มีมหาสิลาเขียนอัตชีวประวัติขึ้นขึ้น

ตัวตนในฐานะผู้เล่าเรื่องและตัวตนที่ถูกบอกเล่า: “ผู้ข้า” สองมิติที่ซ้อนทับในเนื้อความอัตชีวประวัติ

เรื่องราวในชีวิตที่มหาสิลาเลือกมาเพื่ออธิบายตัวตนของเขาใน *ชีวิตผู้ข้า* สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 เรื่องคือ การเติบโตใหญ่ในชุมชนวัฒนธรรมลาวที่มีการส่งผ่านความรับรู้และความทรงจำที่สัมพันธ์กับ “ความเป็นลาว” จากรุ่นสู่รุ่น การมีสำนึกเกี่ยวกับสถานะของตนเองอันนำมาสู่การต่อต้านอำนาจนาจของสยามก่อนขบวนการชาตินิยม และการอุทิศตนเพื่อการทำงานฟื้นฟูวัฒนธรรมลาว

1. การเติบโตใหญ่ในชุมชนวัฒนธรรมลาว

การบรรยายถึงบ้านหนองหมื่นถ่านอันเป็นบ้านเกิดของมหาสิลาใน *ชีวิตผู้ข้า* มหาสิลาเริ่มด้วยการให้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ก่อนที่จะบอกเล่าถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ชนบทธรรมเนียมประเพณี และการศึกษาของผู้คนในพื้นที่ แม้ว่ามหาสิลาจะไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าสภาพแวดล้อมเหล่านี้คือองค์ประกอบของชุมชนวัฒนธรรมลาว แต่คำบรรยายเหล่านี้ก็ทำให้ผู้อ่านคาดเดาได้ไม่ยากว่ามหาสิลากำลังสื่อถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับ “ความเป็นลาว” ที่ตนเองได้รับรู้มาตั้งแต่วัยเด็ก และนอกเหนือไปจากสภาพแวดล้อมดังกล่าว มหาสิลายังบรรยายให้เห็นถึงการส่งผ่านการรับรู้ทางประวัติศาสตร์จากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนวัฒนธรรมลาว ดังความตอนหนึ่งว่า

... ในเวลาเรียนหนังสือกับพ่อตู้ (คุณตา) นี้เอง พ่อตู้ได้พูดนิทานต่าง ๆ ให้ฟัง จนตลอดเรื่องเจ้าอนุและเจ้าราชวงศ์ พ่อตู้พูดว่า “พวกเราแต่ก่อนขึ้นส่วยเจ้าอนุเวียงจันทน์ สยามไปตีเอาเวียงจันทน์ได้ จึงขึ้นส่วยสยาม” แล้วพ่อตู้ก็เล่าเรื่องตอนเจ้าราชวงศ์รบกับสยามแล้วหนีเข้าป่าไปเรียนมนตร์กับฤๅษี (ตามเรื่องที่กล่าวในหนังสือพื้นท้าวเหล่าคำ) และคำขวัญที่ว่า “บ้างเจ้าบ้าง บ้างราชวงศ์ ขงเวียงจันทน์ ราชวงศ์เป็นเจ้า เวียงจันทน์เศร้า สาวเอยอย่าฟ้าวว่า มันซิไปบอดหล้า แดงข้างหน่วยพาย” นี้ผู้ข้าก็ได้มาจากพ่อตู้แต่เวลานั้น ... (Viravong, 2004: 30)

จะเห็นได้ว่า “ผู้ข้า” ในข้อความที่ยกมานี้ ไม่ได้หมายถึงมหาสิลาในวัยเยาว์ แต่หมายถึงมหาสิลาในเวลาที่ยกย่องอัตชีวประวัติขึ้นหรือตัวตนในฐานะผู้เล่าเรื่อง ซึ่งกำลังบรรยายให้ผู้อ่านเห็นถึงการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์จากคุณตาของมหาสิลาในวัย

เด็ก ซึ่งไม่ว่าการรับรู้เรื่องราวเหล่านี้จะส่งผลอย่างไรหรือไม่ต่อชีวิตและความคิดของมหาสิลาในขณะนั้น แต่การเลือกที่จะบอกเล่าเรื่องราวการถ่ายทอดสำนักทางประวัติศาสตร์จากรุ่นสู่รุ่นเช่นนี้ในอัตชีวประวัติของตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างคำอธิบายตัวตนของมหาสิลาที่ได้รับการถ่ายทอดสำนักทางประวัติศาสตร์ในชุมชนวัฒนธรรมลาวมาตั้งแต่วัยเยาว์ ภายใต้อสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้คนยังคงเชื่อมโยงตนเองเข้ากับเวียงจันทน์ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมของลาวในอดีต แม้จะอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ ในขณะนั้น

การได้รับการถ่ายทอดสำนักทางประวัติศาสตร์ของมหาสิลาในวัยเยาว์ดังกล่าว ยังมาพร้อมกับการเรียนรู้แง่มุมทางวัฒนธรรมในชุมชนวัฒนธรรมลาวผ่านตำนานท้องถิ่น ดังที่ความตอนหนึ่งใน *ชีวิตผู้ข้า* ระบุว่า

... นับแต่เวลานั้นมา ผู้ข้าก็รู้สึกชอบภาพลักษณ์กลอนและจดจำเอา คำผญาในหนังสือต่าง ๆ ได้มาก แล้วก็หัดแต่งกลอนลำให้พวกเด็ก น้อยตั้งแต่นั้นมา ทั้งมีใจคิดเห็นภาพเวียงจันทน์ สนใจเรื่องเจ้า ราชวงศ์อยู่ตลอดมา นอกจากนี้ ก็ได้ฟังนิทาน ๆ เช่น พระลักพระราม สิบสี่ เสียวสวาด เป็นต้น นิทานเหล่านี้ได้ฟังจากแม่ แม่เป็นผู้เล่าให้ ฟัง เพราะแม่ท่านไปฟังเทศน์ทุก ๆ วัน ในเวลาเข้าพรรษา เมื่อถึงเวลา กลางคืนท่านก็เล่าเรื่องที่ท่านได้ฟังมานั้นให้ลูก ๆ ฟังอีก ผู้ข้าจึงจดจำ นิทานต่าง ๆ ได้มาก และก็ชอบเล่าให้คนอื่นฟังอยู่เสมอ (Viravong, 2004: 30-32)

จะเห็นได้ว่า ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็น “ผู้ข้า” ในฐานะตัวตนของมหาสิลา ถึงสองรูปแบบ ได้แก่ ตัวตนที่ถูกบอกเล่าผ่านการเรื่องราวในอดีตของมหาสิลา ที่มีการรับรู้ถึงแง่มุมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมลาวในวัยเด็กผ่านการถ่ายทอดภายในครอบครัว และชุมชน ซึ่งการรับรู้เรื่องราวตำนานท้องถิ่นยังมาพร้อมกับการเรียนรู้รูปแบบทางวรรณกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ ที่สำคัญคือคำผญาหรือสุภาษิตสอนใจที่แพร่หลายในชุมชนวัฒนธรรมลาวที่มหาสิลาได้เรียนรู้และนำมาสู่ความสนใจในงานวรรณกรรมลาวในเวลาต่อมา

ขณะที่ตัวตนของมหาสิลาในฐานะผู้เล่าเรื่องก็ได้รับการนำเสนอผ่านข้อความข้างต้น ซึ่งกำลังแสดงให้เห็นถึงที่มาของความรู้และความสนใจในงานวัฒนธรรมลาว

ของมหาสิลาที่สืบเนื่องมาตั้งแต่วัยเด็ก และยังเป็นคำอธิบายว่าเหตุใดมหาสิลาจึงมุ่งมั่นในการทำงานทางวัฒนธรรมลาวในเวลาต่อมา โดยเฉพาะเรื่องสืบทอดและเสี้ยวवाद ที่ต่อมามหาสิลาได้ชำระและจัดพิมพ์ออกเผยแพรระหว่างการทำงานในยุคพระราชอาณาจักรลาว

อย่างไรก็ตาม การขยายอำนาจของรัฐส่วนกลางอย่างราชสำนักกรุงเทพฯ ก็ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความคิดของผู้คนในท้องถิ่น รวมถึงมหาสิลาด้วย อันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศนับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ที่มีการเร่งกระชับอำนาจทางการเมืองทั่วพระราชอาณาเขต เพื่อปฏิรูปประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้ภาวะกดดันจากลัทธิอาณานิคมของชาติตะวันตก นโยบายการปฏิรูปประเทศดังกล่าวมาพร้อมกับการขยายตัวของระบบราชการแบบใหม่ที่ต้องการบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถเข้าสู่ระบบราชการมากยิ่งขึ้น นำมาซึ่งการจัดการการศึกษาแบบใหม่ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพื่อผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้าสู่ระบบราชการ (Kummungkul, 1988: 49-50) แต่การศึกษารูปแบบใหม่ก็ไม่ใช่ว่าเพียงช่องทางเดียวในการเข้าสู่ระบบราชการสยาม เนื่องจากการศึกษาตามจารีตดั้งเดิมในคณะสงฆ์ก็ยังคงมีความสำคัญในช่วงเวลานั้นและเป็นอีกช่องทางในการเข้าสู่ระบบราชการได้เช่นกัน เป็นเหตุให้มหาสิลาเลือกที่จะบวชเรียนในคณะสงฆ์สยามด้วยเป้าหมายในการสอบเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมายเพื่อที่จะเป็นผู้พิพากษาของสยามต่อไป (Viravong, 2004: 34-36)

แต่กระนั้น การเข้าบวชเรียนในคณะสงฆ์สยามก็ไม่ได้ทำให้มหาสิลาแยกขาดจากชุมชนวัฒนธรรมลาว ด้วยการขยายตัวของคณะสงฆ์สยามในพื้นที่ภาคอีสาน ทำให้มีประชากรจากชุมชนวัฒนธรรมลาวเข้าบวชเรียนในคณะสงฆ์สยามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และส่วนหนึ่งก็ได้รับแต่งตั้งให้มีสมณศักดิ์ระดับสูงและมีอำนาจปกครองในคณะสงฆ์สยามทั้งในพื้นที่ภาคอีสานและที่ศูนย์กลางอำนาจอย่างกรุงเทพฯ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือวัดปทุมวนาราม ซึ่งเป็นวัดที่มหาสิลาเลือกมาจำพรรษาระหว่างการบวชเรียน วัดแห่งนี้นอกจากจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ ซึ่งอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านช้างแล้ว เจ้าอาวาสวัดปทุมวนารามในระยะแรกยังเป็นพระภิกษุจากภาคอีสานแทบทั้งสิ้น (Department of Religious Affairs, 1982: 185-189) ส่งผลให้วัดแห่งนี้เป็นที่จำพรรษาของพระภิกษุสามเณรจากภาคอีสานที่เดินทางมาศึกษาพระปริยัติธรรมในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ มหาสิลายังรู้จักคุ้นเคยกับพระภิกษุที่มีชาติภูมิจากภาคอีสานและมีบทบาทสำคัญในกิจการคณะสงฆ์สยามหลายรูป อย่างพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์

สิริจินโท) สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสโส) และพระศาสนดิลก (เสน ชิตเสโน) (Viravong, 2004: 36-42) ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นเครือข่ายพระสงฆ์ภาคอีสานที่อยู่รายล้อมมหาสิลา ซึ่งมีการรวมกลุ่มกันด้วยสำนึกความเป็นคนจากชุมชนวัฒนธรรมลาว เช่นเดียวกัน ส่งผลให้มหาสิลาไม่ได้ตัดขาดจาก “ความเป็นลาว” แม้ในเวลาที่บวชเรียนอยู่ในกรุงเทพฯ

นอกจากนี้ยังน่าสังเกตอีกด้วยว่า มหาสิลาได้นับย้ำถึงความต้องการเดินทางไปยังเวียงจันทน์ที่มีมาตั้งแต่วัยเยาว์หลายต่อหลายครั้งในอัตชีวประวัติของตนเอง ซึ่งในการบอกเล่าเรื่องราวในช่วงที่จำพรรษาอยู่ที่วัดปทุมวนารามนี้ มหาสิลาก็ได้กล่าวถึงเรื่องนี้อีกครั้งดังที่ระบุว่า “. . . ประกอบกับเวลานั้น ได้อ่านหนังสือพิมพ์ลาวที่ออกในเวียงจันทน์สมัยนั้น ซึ่งพวกพระเมืองโขงเอาไปให้อ่าน จึงมีความคิดอยากมาเห็นเวียงจันทน์เป็นที่สุด . . .” (Viravong, 2004: 40) จะเห็นได้ว่า อัตชีวประวัติของมหาสิลาพยายามจะชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า แม้มหาสิลาจะเข้ามาบวชเรียนที่ศูนย์กลางอำนาจของสยามอย่างกรุงเทพฯ แต่ก็อยู่ในเครือข่ายคณะสงฆ์ภาคอีสานก็ยังคงมีการรวมกลุ่มกันด้วยความรู้สึกเป็นคนจากชุมชนวัฒนธรรมลาวเช่นเดียวกัน และสิ่งนี้สะท้อนให้ผู้อ่านเห็นตัวตนในฐานะผู้เล่าเรื่องของมหาสิลาที่มีความผูกพันกับศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมของลาวอันรุ่งเรืองในอดีตผ่านผู้คนและเรื่องเล่าที่ไหลเวียนอยู่รอบตัวของมหาสิลามาดังแต่วัยเด็ก และเป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้มหาสิลาเดินทางมายังเวียงจันทน์ในเวลาต่อมา

2. การต่อต้านอำนาจของไทย

ระหว่างที่มหาสิลาบวชเรียนอยู่ที่วัดปทุมวนารามนั้น ได้มีโอกาสดำเนินเรื่องราวจนเจ้าอนุวงศ์จากมณฑลของฝ่ายไทย ซึ่งมหาสิลาได้บรรยายเหตุการณ์และบอกเล่าความรู้สึกของตนเองหลังจากที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ไว้ใน *ชีวิตผู้ช้ำ* ความว่า

. . . ได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่งที่ได้รับแจกในงานบุญทอดกฐินหลวงชื่อ “ปราบกบฏไ้อ่อนเวียงจันทน์” จัดพิมพ์โดยเจ้าฟ้าพระนครสวรรค์วรพินิต องค์อธิราชมนตรีของพระเจ้าแผ่นดินสยามรัชกาลที่ 7 ในหนังสือเล่มนี้เรียกเจ้าอนุว่า “ไ้อ่อน” และเรียกชื่อเจ้าหญิงคำป่อง มเหสีเจ้าอนุว่า “อ้อคำป่อง” เมื่ออ่านตลอดเรื่องแล้วรู้สึกเจ็บแสบเป็นที่สุด ความคิดเรื่องการกู้ชาติเลยเกิดมีขึ้นและแรงกล้าแบบเคียดแค้นมาก . . . (Viravong, 2004: 40)

เนื้อความข้างต้นบรรยายให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของความสนใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมลาวของมหาสิลา อันเป็นผลมาจากการได้อ่านหนังสือเล่มนี้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการตีกระหว่างราชสำนักกรุงเทพฯ กับเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ซึ่งท้ายที่สุดแล้วพระองค์พ่ายแพ้แก่กองทัพสยาม ทรงตกเป็นเชลยและถูกคุมตัวมารับโทษที่กรุงเทพฯ ซึ่งตามเนื้อความในอัตชีวประวัติข้างต้น มหาสิลาระบุว่าหนังสือดังกล่าวมีชื่อเรื่องว่า “ปราบกบฏไอ้หนูเวียงจันทน์” และยังคงกล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์กับพระมเหสีอย่างเหยียดหยาม สร้างความขุ่นเคืองใจให้กับมหาสิลาในเวลานั้นเป็นอย่างมาก

แต่เป็นไปได้ว่าอัตชีวประวัติที่เขียนขึ้นจากความทรงจำของมหาสิลา ซึ่งห่างจากเหตุการณ์เมื่อครั้งมหาสิลาได้อ่านหนังสือเล่มดังกล่าวมากกว่า 30 ปี ทำให้รายละเอียดบางประการอาจคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริง เนื่องจากหนังสือที่มหาสิลาได้อ่านในครั้งนั้นมีชื่อว่า *จดหมายเหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์* (Records Regarding the Suppression of the Wiang Chan Insurrection, 1926) พิมพ์แจกในการพระกฐินพระราชทานของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ณ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม วัดเทพศิรินทราวาส และวัดมกุฏกษัตริยารามในปี 1926

ซึ่งเห็นได้ชัดว่าชื่อเรื่องของหนังสือเล่มนี้ไม่ปรากฏคำว่า “ไอ้หนู” และเนื้อหาภายในก็ไม่ปรากฏการกล่าวถึงพระมเหสีคำปล้องในเจ้าอนุวงศ์ว่า “อืคำป่อง” ตามที่มหาสิลาระบุ แต่ก็ปรากฏการออกพระนามของเจ้าอนุวงศ์ว่า “อ้ายอนุ” “อ้ายอนุเวียงจันทน์” หรือ “อ้ายเวียงจันทน์” อยู่หลายจุดดังคำบรรยายของมหาสิลา และอาจเป็นไปได้ว่ามหาสิลารับรู้ถึงการออกพระนามของพระมเหสีคำปล้องอย่างเหยียดหยามจากเอกสารไทยชิ้นอื่น อาทิ *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค)* ที่เรียกพระมเหสีคำปล้องว่า “อืคำปล้อง” หลายแห่ง (Thiphakorawong (Kham Bunnag), 1934: 82, 85-87)

ประเด็นสำคัญไม่ได้อยู่ที่ความคลาดเคลื่อนของรายละเอียดเพียงเล็กน้อยเหล่านี้ เพราะหากอ่านลงไปทีเนื้อหาของ *จดหมายเหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์* จะพบว่าเป็นหนังสือรวบรวมหลักฐานขั้นต้นที่เป็นเอกสารทางราชการเมื่อคราวศึกเจ้าอนุวงศ์ ไม่ว่าจะเป็นใบบอกของผู้นำทัพฝ่ายสยาม คำให้การของข้าราชการและเชลยศึก ศุภอักษรจากราชสำนักหลวงพระบาง และบันทึกรายละเอียดการเดินทาง มีเพียงส่วนต้นของหนังสือนี้เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเรียบเรียงขึ้นใหม่ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจหลักฐานขั้นต้นที่รวบรวมจัดพิมพ์ในการนี้มากยิ่งขึ้น

ข้อน่าสังเกตคือการออกพระนามของเจ้าอนุวงศ์อย่างรุนแรงไม่ปรากฏในส่วนที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจรรยาภาพ หากแต่ปรากฏอยู่ในหลักฐานชั้นต้นคือใบบอกและคำให้การ ซึ่งการกล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์อย่างเหยียดหยามเหล่านั้นอาจมีเหตุมาจากการอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ตรง แม้กระทั่งคำให้การของเชลยศึกชาวลาวที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ครั้งนี้ก็กล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์อย่างเคียดแค้นเช่นกัน อย่างคำให้การของเชลยศึกไม่ปรากฏนามผู้หนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหาระบุว่า ตนเองเป็น “ลาวเมืองแสนเมืองชนบท” (“เมืองแสน” เป็นตำแหน่งทางการปกครองตามจารีตลาวโบราณ หมายถึงสังกัดมูลนายของเชลยศึกผู้นี้ ส่วน “เมืองชนบท” ปัจจุบันคืออำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น หมายถึงภูมิลำเนาของเชลยศึกผู้นี้) ที่ถูกบังคับให้เข้าร่วมกับกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ และท้ายที่สุดได้ถูกจับกุมตัวโดยกองทัพสยาม คำให้การนี้ออกพระนามของเจ้าอนุวงศ์ว่า “อ้ายอนุเวียงจันท” และเรียกผู้นำทัพฝ่ายเวียงจันทน์อย่างเหยียดหยาม (Records Regarding the Suppression of the Wang Chan Insurrection, 1926: 33-35) อาจเป็นได้ว่าเชลยศึกผู้นี้มีความโกรธแค้นต่อการกระทำของฝ่ายเวียงจันทน์ที่สร้างความยากลำบากให้กับตนเอง หรือการใช้ถ้อยคำที่รุนแรงต่อผู้นำเวียงจันทน์เหล่านั้นอาจเป็นการกระทำของผู้สอพลอหรือผู้บันทึกคำให้การ ซึ่งก็คือฝ่ายสยามนั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้น เนื้อหาในใบบอกและคำให้การที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ยังจบลงที่เหตุการณ์กองทัพสยามสามารถทำลายค่ายทหารฝ่ายเวียงจันทน์ลงได้ทั้งหมดและเตรียมเคลื่อนทัพเข้าสู่เวียงจันทน์ ส่วนเจ้าอนุวงศ์พร้อมกับเชื้อพระวงศ์บางส่วนได้เดินทางหลบหนีไปยังเขตแดนญวน (Records Regarding the Suppression of the Wang Chan Insurrection, 1926: 49-51) ขณะที่เนื้อหาในส่วนที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจรรยาภาพ แม้จะให้ภาพรวมครอบคลุมมาถึงเหตุการณ์หลังจากนั้น แต่ก็สิ้นสุดลงที่เหตุการณ์กองทัพสยามสามารถติดตามจับกุมเจ้าอนุวงศ์ได้สำเร็จ (Records Regarding the Suppression of the Wang Chan Insurrection, 1926: 23)

เหตุใดเนื้อหาที่สิ้นสุดลงเท่านั้นจึงสามารถสร้างความขุ่นเคืองใจให้กับมหาสิลาได้ตามที่ปรากฏใน *ชีวิตผู้ขี้* ทั้งที่เรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ที่น่าจะสร้างความสะเทือนใจได้มากกว่า อย่างการคุมตัวเจ้าอนุวงศ์พร้อมกับเชื้อพระวงศ์เวียงจันทน์มารับโทษกระทั่งสิ้นพระชนม์ที่กรุงเทพฯ กลับไม่ปรากฏใน *จดหมายเหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันท* อีกทั้งหนังสือเล่มนี้ยังไม่ใชงานเขียนที่เป็นการเรียบเรียงขึ้นใหม่ แม้จะมีส่วนที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจรรยาภาพ แต่ก็ก็เป็นเพียงการให้ภาพรวมของเหตุการณ์ ส่วน

เนื้อหาหลักก็เป็นหลักฐานชั้นต้นที่เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ร่วมในเหตุการณ์จริง

การที่มหาสิลาเลือกระบุถึงหนังสือเล่มนี้ใน *ชีวิตผู้ช้ำ* และยังพยายามชี้ให้เห็นว่าเป็นหนึ่งในจุดเริ่มต้นที่ทำให้มหาสิลาหันมาสนใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมลาว จึงเป็นลักษณะสำคัญของอัตชีวประวัติที่ต่างออกไปจากผลงานทางประวัติศาสตร์ที่ต้องการนำเสนอแต่เพียงข้อเท็จจริง แต่สำหรับผลงานอัตชีวประวัติแล้ว ผู้เขียนวางตนเองอยู่ตรงใจกลางของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (Smith & Watson, 2010: 13-14) โดยเลือกให้ความสำคัญกับเฉพาะบางเหตุการณ์ พร้อมกับการตีความใหม่หรือการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับตนเองจากสายตาของผู้เขียนที่มองย้อนกลับไปยังตนเองในอดีต ซึ่งคำอธิบายจาก *ชีวิตผู้ช้ำ* ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของมหาสิลา ทั้งในฐานะตัวตนที่ถูกบอกเล่าและในฐานะผู้เล่าเรื่อง ในช่วงเวลาเขียนอัตชีวประวัติของตนเองขึ้น ที่แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของความสนใจในประเด็นทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับความคิดชาตินิยม ที่กลายเป็นแรงผลักดันให้มหาสิลาเข้าไปมีส่วนร่วมในขบวนการชาตินิยมลาวในเวลาต่อมา อัตชีวประวัติของมหาสิลายังได้ให้รายละเอียดที่สืบเนื่องจากเหตุการณ์ครั้งนี้ ความว่า

... ตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นมา จึงได้ชักชวนเพื่อนนักบวชที่สอบมหาได้ เข้าเป็นพรรคพวกเพื่อหาทางกู้ชาติ โดยที่ไม่มีกำลังและความรู้ในด้าน การเมืองแต่อย่างใด มีแต่ความเคียดแค้นอย่างเดียว ดังนั้น ในระหว่างนี้ ผู้ช้ำจึงมีแต่เที่ยวไต่วาทิ (เทศน์โจทย์) ไปทั่วทุกแห่ง เป็นการแสวงหาพรรคพวก และสอนหนังสือบาติตามแต่โอกาสอันควร แต่ความคิดที่วุ่นก็ค่อย ๆ จืดจางไป เมื่อได้รับคำอธิบายจากเจ้าคุณอุบาลี [พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท)] ผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ ของพระสงฆ์ลาวภาคอีสาน โดยท่านบอกว่า ท่านเองก็เคียดแค้น เหมือนกัน แต่ไม่มีทางจะทำได้ (Viravong, 2004: 40-42)

ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าการ “กู้ชาติ” ในที่นี้ของมหาสิลาหมายความว่าอย่างไร จะเป็นการแยกตัวของภาคอีสานออกเป็นรัฐอิสระอีกแห่งหนึ่งที่มิได้อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ หรือจะครอบคลุมไปถึงการเรียกร้องของเอกราชของลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจากการปกครองของฝรั่งเศส เพื่อมารวมตัวกันสถาปนาอาณาจักรล้านช้างกลับขึ้นมาใหม่อีกครั้ง แต่คำบรรยายเหล่านี้กำลังนำเสนอภาพตัวตนที่ถูกบอกเล่าของมหาสิลา

ต่อผู้อ่านชาวลาว ให้เห็นว่ามหาสิลาในอดีตได้ต่อต้านอำนาจนำของไทยทั้งทางความคิดและการกระทำเท่าที่มหาสิลาจะทำได้ในขณะที่ยังอยู่ในสมณเพศ และการต่อต้านเหล่านี้ยังมีขึ้นก่อนที่ขบวนการชาตินิยมทางการเมืองของลาวจะเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชเสียอีก

คำอธิบายเช่นนี้ทำให้ตัวตนของมหาสิลามีสถานะเป็นนักชาตินิยมลาวที่มีความรักชาติไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชาวลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ขณะเดียวกันก็ทำให้ผู้อ่านเห็นว่า แม้มหาสิลาจะผ่านการศึกษาทางธรรมระดับสูงในคณะสงฆ์สยาม ทั้งยังเคยพำนักอยู่ในศูนย์กลางทางอำนาจอย่างกรุงเทพฯ เป็นเวลาหลายปี แต่ก็ไม่ได้ทำให้มหาสิลาตัดขาด “ความเป็นลาว” ไปแต่อย่างใด และความตั้งใจที่จะ “กู้ชาติ” ที่มีมาแต่เดิมก็ยังไม่ได้สูญสลายไป แม้จะถูกห้ามปรามในช่วงที่ยังบวชเรียนอยู่ แต่ต่อมามหาสิลาก็ได้เข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชของลาวตามความตั้งใจเดิม

3. การอุทิศตนเพื่อนำนวัตกรรมลาว

แม้ว่ามหาสิลาจะมุ่งมั่นศึกษาทางธรรมด้วยเป้าหมายในการเข้าสู่ระบบราชการสยาม แต่สุดท้ายก็ต้องพลัดพว่จากการเปลี่ยนกฎเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมายที่ทำให้มหาสิลามิคุณสมบัติไม่เพียงพอและไม่อาจเดินหน้าตามเป้าหมายดังกล่าวได้อีกต่อไป มหาสิลาจึงละทิ้งความมุ่งมั่นในการเข้าสู่ระบบราชการสยาม และออกเดินทางสู่เวียงจันทน์ในปี 1929 ภายใต้บรรยากาศของการตื่นตัวทางด้านวัฒนธรรมในกลุ่มชนชั้นนำและปัญญาชนลาว อันเป็นผลมาจากการนโยบายของฝรั่งเศสที่ต้องการสร้าง “พรมแดนทางด้านวัฒนธรรม” เพื่อตัดขาดความใกล้ชิดระหว่างลาวกับไทย (Ivarsson, 2008: 93-94) แต่เมื่อมหาสิลาได้ลาสิกขาบทและเข้าทำงานในหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมลาว กลับใช้องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในไทยเข้าไปมีส่วนในการทำงานทางด้านวัฒนธรรมลาว ด้วยวิธีการสร้างความโดดเด่นให้กับวัฒนธรรมลาวบนพื้นฐานขององค์ความรู้แบบไทย ไม่ใช่การตัดขาดทางวัฒนธรรมระหว่างลาวกับไทยตามจุดมุ่งหมายของฝรั่งเศส

ชีวิตผู้ช่ำ บอกเล่าเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงความทุ่มเทในการทำงานทางด้านวัฒนธรรมลาวของมหาสิลานับตั้งแต่การเดินทางมาถึงเวียงจันทน์ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งบทกลอนจากนิทานชาดกเป็นภาษาลาวเพื่อฟื้นฟูงานวรรณกรรมลาว การวางหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาบาลีเพื่อพัฒนาการศึกษาทางพุทธศาสนาในลาว การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงอักขรวิธีในภาษาลาวเพื่อสร้างมาตรฐานทางด้านภาษาประจำชาติ รวมถึงการเขียนหนังสือและตำราต่าง ๆ ดังความตอนหนึ่ง ระบุว่า

โรงเรียนบาลีในสมัยนั้นแบ่งออกเป็นสามชั้น มีนักเรียนประมาณ 50 คน แต่มีครูสอนคนเดียว เวลากลางคืนก็แต่งหนังสือ บางคืนก็สอนพวก พระสงฆ์ ผู้สมัครเพิ่มก็มี โดยไม่ได้คิดเอาค่าสอนเลย ผู้เข้าสอนอยู่คนเดียวจนถึงปีที่ 3 (ค.ศ. 1933) จึงมีมหาน้อยมาจากอุบลมาช่วย . . . (Viravong, 2004: 48-50)

ข้อความข้างต้นเป็นตัวตนที่ถูกบอกเล่าในอัตชีวประวัติของมหาสิลา ที่สะท้อนให้ผู้อ่านเห็นถึงความทุ่มเทในการทำงานทางด้านวัฒนธรรม ตั้งแต่เมื่อครั้งมาถึงเวียงจันทน์ได้ไม่นาน

แต่ต่อมา การเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการเมืองในเหตุการณ์กรณีพิพาทอินโดจีน ทำให้มหาสิลาตกอยู่ในการเพ่งเล็งของฝรั่งเศสและต้องลี้ภัยพร้อมกับชาวลาวบางส่วนเข้ามาในประเทศไทยในปี 1941 ท่ามกลางการบรรยายภาศของความคิดชาตินิยมไทยที่ขยายตัวอย่างกว้างขวางในช่วงปลายทศวรรษ 1930 - ต้นทศวรรษ 1940 ผ่านนโยบายทางวัฒนธรรมในสมัยรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ที่มีลักษณะเป็น “ชาตินิยมมวลชน” ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความคิดของคนไทยในวงกว้าง (Wyatt, 2013: 455-471) ที่สำคัญคือการปลุกระดมการเรียกร้องสิทธิในการปกครองดินแดนลาวและกัมพูชาคืนจากฝรั่งเศส (Bumrungwongsa, 2003: 17-28)

มหาสิลาลี้ภัยเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ และได้เข้าทำงานในหอสมุดแห่งชาติของไทย ส่งผลให้มหาสิลาได้สัมผัสกับผลงานทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของปัญญาชนและชนชั้นนำไทยที่มีลักษณะชาตินิยม และกลายเป็นต้นแบบให้กับการผลิตผลงานทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมลาวในเวลาต่อมา (Soontravanich, 2006: 21-26)

ในช่วงเวลาที่มหาสิลาทำงานอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติของไทย ได้ปรากฏเป็นผลงานคือการปริวรรตมหากาพย์ชิ้นสำคัญของลาวจากเอกสารโบราณที่เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติของไทย อย่าง ท้าวฮุ่งหรือเจือง พร้อมกันนั้นมหาสิลายังได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะคำประพันธ์ในมหากาพย์ชิ้นนี้และตีพิมพ์เผยแพร่ ดังคำบรรยายความว่า

. . . เมื่อเห็นดังนี้ ผู้ข้าจึงได้แต่งแบบแต่งกลอนลาวขึ้น ใส่ชื่อว่าแบบแต่งกลอนไทยเวียงจันทน์ เพื่อไม่ให้ขัดหูไทย และใส่ชื่อกลอนแบบท้าวฮุ่งหรือสิลปไชว่า กลอนวิชชุมาลี แล้วพิมพ์ออกจำหน่ายจำนวน 1,000 ฉบับเป็นครั้งแรกและเป็นคนแรก แบบแต่งกลอนนั้นจึงได้เป็นแบบแต่งกลอนลาวมาจนถึงทุกวันนี้ (Viravong, 2004: 58)

ข้อความข้างต้นเป็นเพียงหนึ่งในคำบรรยายเกี่ยวกับบทบาทด้านการทำงานของมหาสิลาที่มีสัดส่วนค่อนข้างมากในเนื้อหาของ *ชีวิตผู้ชั่ว* แต่สิ่งที่น่าสนใจในคำบรรยายนี้คือการบอกเล่าถึงการทำงานทางด้านวัฒนธรรมลาวในช่วงเวลาที่มหาสิลา กำลังลี้ภัยอยู่ในประเทศไทย หรือสามารถระบุเจาะจงลงไปได้ว่าเป็นกรุงเทพฯ ที่มหาสิลาเคยพำนักอยู่เป็นเวลหลายปี

การระบุถึงสาเหตุของการตั้งชื่อหนังสือเรื่องว่า *แบบแต่งกลอนไทยเวียงจันทน์ และแบบแต่งกาพย์สารวิลาสินี* ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาไทยในปี 1942 เพื่อ “ไม่ให้ชัดหูไทย” นั้น แม้ว่าอาจจะมีสาเหตุอื่นที่ทำให้มหาสิลาเลือกใช้ชื่อหนังสือเช่นนั้น อย่างการได้รับอิทธิพลจากกระแสชาตินิยมไทยที่กำลังขยายตัวอย่างกว้างขวางในช่วงเวลาดังกล่าว ที่มีการสนับสนุนการขยายดินแดนเพื่อผนวกรวม “ชนชาติไทย” ในพื้นที่ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน การเลือกใช้คำว่า “ไทยเวียงจันทน์” อาจเป็นหนึ่งในผลพวงที่มาจากกระแสชาตินิยมไทยดังกล่าวก็เป็นได้

แต่การเลือกที่จะให้คำอธิบายดังที่ปรากฏใน *ชีวิตผู้ชั่ว* กลับสะท้อนให้เห็นตัวตนที่ถูกบอกเล่าที่มหาสิลานำเสนอต่อผู้อ่านชาวลาว เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการทำงานทางด้านวัฒนธรรมลาว แม้กระทั่งในช่วงเวลาอันยากลำบากของชีวิตอย่างการลี้ภัยทางการเมือง ทำให้เห็นว่าแม้ว่ามหาสิลาจะต้องกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสถานที่ที่คุ้นเคยอย่างกรุงเทพฯ แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งความมุ่งมั่นในการทำงานและผลงานเหล่านั้นก็ยังคงมีคุณค่าต่อสังคมลาวมาจนถึงปัจจุบัน

สรุป: ตัวตนในอุดมคติของ “ผู้ชั่ว”

อัตชีวประวัติจึงไม่ใช่ผลงานที่มุ่งนำเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ยังประกอบไปด้วยมุมมองและอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนเมื่อมองย้อนกลับไปยังตนเองในช่วงเวลาที่ผ่านมา ด้วยเหตุนี้ *ชีวิตผู้ชั่ว* หรืออัตชีวประวัติของมหาสิลา จึงเต็มไปด้วยการนำเสนอความทรงจำและประสบการณ์ในอดีตของมหาสิลาที่มีความใกล้ชิดกับสังคมไทยผ่านการตีความและการสร้างคำอธิบายตัวตนของมหาสิลาแบบใหม่ต่อสายตาผู้อ่านชาวลาว ที่คาดว่าจะเป็กลุ่มผู้อ่านหลักของอัตชีวประวัติฉบับนี้ ซึ่งตัวตนของมหาสิลาที่ได้รับการนำเสนอใน *ชีวิตผู้ชั่ว* มีทั้งตัวตนที่ถูกบอกเล่าและตัวตนในฐานะผู้เล่าเรื่อง และท้ายที่สุดแล้วนำมาสู่ภาพตัวตนในอุดมคติที่มหาสิลาต้องการนำเสนอ อันประกอบด้วยตัวตนของชายผู้หนึ่งที่เกิดและเติบโตขึ้นมาในชุมชนวัฒนธรรมลาว และมีสำนึกเกี่ยวกับสถานะของ

ตนเองอันนำไปสู่ความเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจนาของไทย และการอุทิศตนทำงานเพื่อฟื้นฟูความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมในอดีตของลาวให้กลับคืนมา หรือกล่าวได้ว่า *ชีวิตผู้ซำ* มุ่งนำเสนอตัวตนในอุดมคติของมหาสิลา ในฐานะคนลาวที่แม้จะเกิดฝั่งขวาแม่น้ำโขงแต่ก็มี “ความเป็นลาว” ไม่น้อยกว่าคนลาวฝั่งซ้าย ซึ่งตัวตนในอุดมคตินี้ไม่ได้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดแจ้งผ่านเนื้อความใน *ชีวิตผู้ซำ* เหมือนดังเช่นตัวตนที่ถูกบอกเล่าและตัวตนในฐานะผู้เล่าเรื่อง แต่ตัวตนในอุดมคติเป็นสิ่งที่ผู้อ่านสามารถเห็นได้ผ่านการอ่านชีวประวัติชิ้นนี้ตลอดทั้งเรื่องอย่างพิถีพิถะ โดยคำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์และปัจจัยที่มีผลต่อมหาสิลา ในช่วงเวลาที่เขียนอัตชีวประวัติขึ้น จึงจะสามารถเห็นตัวตนในอุดมคติของมหาสิลาที่ต้องการส่งผ่านมายังผู้อ่านได้

ชีวิตผู้ซำ จึงมีลักษณะเดียวกันกับงานเขียนประเภทอัตชีวประวัติชิ้นอื่น ที่ผู้เขียนบอกเล่าเรื่องราวของตนเองด้วยความทรงจำหรือประสบการณ์ที่ผ่านการตีความใหม่หรือการสร้างคำอธิบายให้กับตัวตนในอดีต ภายใต้บริบทแวดล้อมในช่วงเวลาที่เขียนอัตชีวประวัติขึ้น ซึ่ง *ชีวิตผู้ซำ* ได้รับการเขียนขึ้นภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ลาวในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 ที่กระแสดความคิดชาตินิยมต่อต้านอาณานิคมและความคิดคอมมิวนิสต์มีพลังอย่างสูงในสังคมลาว และเต็มไปด้วยความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองหลายฝ่ายที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน เป็นเหตุให้มหาสิลาต้องสร้างคำอธิบายต่อสถานะของตนเองให้สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมเหล่านั้น ผ่านงานเขียนอัตชีวประวัติของตนเอง เช่นเดียวกันกับอัตชีวประวัติของลาวอีกหลายชิ้นที่ได้รับการเขียนขึ้น เพื่อนำเสนอตัวตนและสร้างคำอธิบายต่อสถานะของผู้เขียน ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ลาวดังกล่าว

ทั้งนี้ ตัวตนในอุดมคติของมหาสิลาได้รับการนำเสนอผ่านเรื่องราวใน *ชีวิตผู้ซำ* ซึ่งให้พื้นที่ส่วนใหญ่ในการบอกเล่าถึงประสบการณ์ชีวิตในช่วงเวลาที่มหาสิลายังมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมไทยอย่างใกล้ชิดระหว่างปี 1905-1949 เพื่อแสดงให้เห็นผู้อ่านอัตชีวประวัติชิ้นนี้เห็นถึงมุมมองและทัศนคติของมหาสิลาที่มีต่อเหตุการณ์ในอดีตอันเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์ของไทยและลาว และนำไปสู่การนำเสนอคำอธิบายตัวตนที่สอดคล้องกับบทบาทและสถานะของมหาสิลาหลังจากที่ได้ตัดสินใจใช้ชีวิตและทำงานอยู่ในประเทศลาวเป็นการถาวรแล้วหลังจากปี 1948 เป็นต้นมา ท่ามกลางบริบททางการเมืองและความเคลื่อนไหวทางความคิดในสังคมลาวในช่วงเวลาที่มหาสิลาเขียนอัตชีวประวัติชิ้นนี้ขึ้น แม้ว่า *ชีวิตผู้ซำ* จะไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงชีวิตของมหาสิลาเลยก็ตาม

References

- Bumrungwongsa, S. (2003). **Demands for the Retrocession of Territories from the French and Their Subsequent Administration, 1940-1948.** [in Thai]. Master's thesis (History), Chulalongkorn University.
- Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (1982). **History of Temples Throughout the Kingdom, Volume 1.** [in Thai] Bangkok. Printing House of Religious Affairs Department.
- Ivarsson, S. (2008). **Creating Laos: The Making of a Lao Space between Siam and Indochina, 1860-1945.** Copenhagen: NIAS Press.
- Kummungkul, S. (1988). **Education in Monthon Isan in the Reign of His Majesty King Chulalongkorn.** [in Thai]. Master's thesis (Education), Chulalongkorn University.
- Lao Academy of Social Sciences. (2012). **Dictionary of Lao Language.** [in Lao] Vientiane: State Printing House.
- Mattariganond, D. (2014). **Historical Biographies in Laos During 1975-2010: The State of Knowledge.** [in Thai]. Khon Kaen: Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP), Khon Kaen University.
- Murashima, E. (2015). Thailand and Indochina 1945-1950. **Journal of Asia-Pacific Studies (Waseda University), 25,** 137-176.
- Polmuk, C. (2014). Life in a Time of Turmoil: Re-reading Colonialism and Nationalism in Autobiographies of Postwar Lao Intellectuals. **Journal of Thai Language & Literature, 31** (2), 1-40.
- Records Regarding the Suppression of the Wiang Chan Insurrection.** (1926). [in Thai]. Bangkok: Sophon Pipathanakara Printing House.
- Smith, S. & Watson, J. (2010). **Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives.** Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

- Soontravanich, C. (2006). “Maha Sila Viravong’s Phongsavadan Lao.” In Wongyannava, T., editor. **Chakkrawan Witthaya: The Articles in Honor of Nidhi Eoseewong**. [in Thai]. (p. 2-37). Bangkok: Matichon.
- Thiphakorawong (Kham Bunnag), Chaophraya. (1934). **Royal Chronicle of the Kingdom of Rattanakosin: Third Reign**. [in Thai]. n.p.: Sri Hongsa Printing House.
- Viravong, S. (1960). **Dictionary of Lao Language of the Literature Committee Buddhist Era 2503**. [in Lao] Vientiane: Printing House of Textbook Division of the Ministry of Education.
- Viravong, S. (2004). **Sivid Phukha My Life Autobiography, Buddhist Prediction and Poems from the ‘40s**. [in Lao]. Vientiane: Manthaturad.
- Wyatt, D. K. (2013). **Thailand: A Short History**. [in Thai]. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects.